

Спомен

Целта ни не са външните прилики, а конструктивните елементи. Тези закони, които управляват силите и напрежението в обекти и пространства и тяхната логична постройка. Взаимовръзките в двуизмерността като въвеждаща стъпка към триизмерността.

Кандински, Баухаус, Десау, 1925

За пръв път Иван Кирков прекрачи прага на ВИИИ "Николай Павлович" като преподавател през далечната 1965 година. Бяха му възложени курс по рисуване и композиция в специалността "Дизайн" (тогава "Промислени форми"). Скромно, ненамрачливо беше появянето му в класа от 11 второкурсници, един от които бях аз. Вече имахме зад гърба си една година и бяхме "обогатени" с основния курс по рисуване с общия за целия факултет етод, както и с анатомия, пластичен етод (глина, гипс), шрифт и др. Чувствахме се събудени за нови идеи, преминали базовия "технически" етап, узрели за създаване на лични завършени произведения.

Посрещнахме Иван с уважението към изгряващото име, спечелено с ярки работи в изложби, от илюстрацията, от някои запомнящи се театрални и куклени (колко интересно!) постановки. Бяхме радостно възбудени, че ще ни учи представител на оформящото се движение за обновление и разчупване на омръзналите догми в изкуството.

Като пръв випуск на новата специалност, ние бяхме нещо като пробна почва за съставителите на програмата. Още не бяха отшумели борбите и дискусиите около самото ни въвеждане в традиционната крепост на класическите дисциплини, а вече започнаха да се потвърждават подозренията, че нашите естетически цели са различни и трудно съв-

Иван Кирков, 1973, Пловдив

за учителя Иван Кирков

Неотдавна ни напусна Иван Кирков. Големият художник остава завинаги един от легендарните педагози в националната ни живописна школа. Заслужава си да припомним едната по-малко позната страница от обширното му наследство на преподавател и професор в Художествената Академия.

местими с утвърдения метод и идеал на академизма. С напредването на курса се задаваха нови източници на теоретични и личностни конфликти, във и извън Академията схватките ставаха все по-открити.

За дизайн ситуацията не беше лесна. Младите ни преподаватели по съвместителство трябваше да бъдат убедени идеолози и пропагандатори на професията (все още непозната) и на нейното място (все още предполагаемо) в законенялата промишлена и обществена практика. От тях се искаше голямо умение за дозирана критичност в разкриването на слабите страни и непригодността на традиционните изобразителни и пограждателски методи в учебните ателиета. Крайната цел на новия курсурум¹ беше коренно различна от досегашните и би трябвало да води до изграждане на нов тип специалист-художник с всеобхватен конструктивен поглед към предмета, средата, човека². Дефинициите бяха внесени откън, от големите международни форуми, където идеологическа стена не съществуваше. Някои горни партийни ешелони бяха узрели за ново разбиране, но идеологическият кадър продължаваше да "громи" класовия характер на западната материална култура. Изложбите на западногермански дизайн в София и американски в Пловдив изотриха полемиката, но тя си оставаха вътрешнопартийна. За средния кадър важеше казаното от Никита Хрущов пред западните дипломати: *Нравиться вам или нет, но история на нашей стороне. Мы вас закопаем.*

Към нашия малък свят на шепа студенти и учители в новия курс се фокусираха интереси и се пресякоха слобови полета, които ние в началото не разбирахме. Така или иначе, вече предугаждяхме, че сме захванали труден път.

Като цяло, изкуството у нас усещаше хладната тръпка от завръщането се сиана ръка на Брежневизма. Временно поприхналите врагове на "формализма" бяха наново окуражени, редица автори и произведения изпаднаха в немилост, разгромени или пратени "под миндера".

Тъкмо в такава атмосфера за пръв път в историята на Художествената академия едно учебно ателие си поставя за предмет изграждане на форма и композиция без конкретно изобразение, а посредством извлечане на взаимовръзки от абстрактни концептуални елементи. Разбира се, началото на това мощно художествено явление като нов исторически етап у нас вече беше поставено чрез многобройни и сиани индивидуални изяви тук и там, но да се преподава "под един покрив с врага" беше новаторско, нечувано и изискваше огромна убеденост, творческа и гражданска смелост и чиста съвест.

В лицето на Иван Кирков, скромният 33-годишен асеновградски "очилатко" с дебели рамки и с черното поло високо по врата, неугържимата логика на развитието намери своя изпълнител, неподатлив на компромиси и безпогрешен тактик. Беше вътрешен с ерудиция и силен словесен арсенал; без измална гордост от ранните си успехи, но с непоказателно самочувствие и самосъзнание, ученик на големите Илия Петров и Кирил Цонев.

Триста часа годишно в ателието с нашия майстор-учител (8 часа седмично) ни позволиха да се опознаем добре и неустойно да поемем от духа и философията му. Часовете му бяха празник за нас. Папките и стените се изпълваха със свежи, понякога наивни, но честно "изстрагани" студентски работи, следващи нелеките му задания. Много ревност и усилия ни костваше това "концептуално" рисуване, плод на една зараждащите се знания за градежните елементи на цялото, тяхното разместване, комбинирание и съзнателна обработка. Трудно се овладява абстрактният визуален изказ без обект пред себе си, подчинен на водеща тема, емоция и настроение. Работехме с ентузиазъм и бяхме в прескач обмен на идеи и коментари помежду си. Получи се интелектуален дискурс, непознат на "напредничавите" духове в Академията по това време, между които шестваше експлозивен, нечленоразделен, необяснен и необясним роден експресионизъм.

Наученото готук от традиционното рисуване "по наблюдение" не беше отхвърлено, а получаваше нов живот. Тренираната връзка и координация "око-мозък-ръка" беше вкарана в нова, по-отговорна роля. С времето направеното ставаше не само концептуално, но и технически завършено. И раждаше околото.

Скоро се заговорих из другите ателиета и из коридорите за нашите оригинални, свежи и освободени работи. Колези от други специалности идваха на групи да гледат, разнесоха слуха, че директно "заимстваме" от Клее, Кандински, Мондриан, Брак, Пикасо и от това напрежението около нас се засили.

Още по-интересно стана, когато комсомолската организация на Академията (секретар беше сълньчевият Лъчезар Ошавков) реши хитроумно да изпробва докъде може да се вдигне нивото на идейна търпимост и обяви за тема на го-

дишния бал "Op Art". Тоест, поредното "упадъчно" и погривно явление въздеше в самата Светлая Светих на социалистическото изкуство. "Провокацията" беше налице, за броени дни цялата сграда беше преобразена в невероятна оптичка илюзия, водопад от шокиращи багри и форми. Радостта и възбудата беше всеобща, а балът - празник на свободната изява и въображението. Иван се радваше като дете. Властта го преглътна някак си, но ръководството на Академията внимателно разследва и отбеляза, че много от проектите са създадени именно в нашето ателие и естествено "на мушката" беше Иван Кирков. А предишната есен Полша се пресееше от студентските вълнения и властите бяха нащрек, настръхнали в обръкана готовност...

Над нашите глави все пак имаше солиден "чадър": специалността дължеше съществуването си на едно постановление на МС и ЦК на БКП "За развитието на промишлената естетика". Така "вълките" на новия курс косвено толерираха позоваването на имена и школи от западния свят, използването на примери от направеното в сродни факултети и студио по света. В тези ранни години чрез бездестъция доц. Васил Стоянов, основател на програмата, знаехме какво се права в Pratt School, в Уал при Малдонадо, за метода на Дюбан, за Уолтер Даруин Тийг. От разните конгреси Ваката (както всички със симпатия го наричаха) познавахме лично Стър Миша Блек, Карл Аубьок, Соловьов и много от "големите" скандинавци. Чудна личност беше Ваката, този наш "Клавдий" - като него заекваше и накуцвайки, с лекота, хумор и сложна дегомогия, минаваше тругния слаом между партийните, административните и академичните вратици. Много среди в Академията гледаха на него с поздравление и виждаха в новооткрятата специалност изтънчена форма на негов личен кариевизъм, а нас прикрито и открито обвиняваха, че се движим към елитарност, прозападна стерилност, че целта ни е да "изсушим" родното изкуство с някакъв космополитен модернизъм. Очертаваше се двойствено отношение към дизайна като към подхвърлено дете: От едни - срещан с недоверие заради факта, че е "спуснат отгоре", направен на "чистото" изкуство от технократските кръгове на властта. От други - държан под око като опасен проводник на идеята за превъзходство на Запада, на неговата жизнена среда и хуманизъм.

И в двата случая - труден за приемане от обществото, обвит с неяснота дали изобщо е необходимо да се изучава като обособена дисциплина.

По това време от разни страни се реагираше разгрозено срещу школата и наследството на Баухаус. Нашата програма, съставена и действаща по модела на тази школа, поспециално на късия ѝ "Ваймарски" период, вече даваше зрели резултати и то не само в откъслечни, интересни сами по себе си студентски работи. Преподавателите бяха сътворили единични, последователност и взаимност в търсенията и естетическите цели. Позоваването на практиката и идеите на Баухаус беше ежедневно. В очите ни далечният Баухаус, изличен с желязна ръка от нацистите, се издигаше като знаменосец на демократизма в съвременния дизайн. Ролята му на носител на трансгранични, интернационални, общ за всекиго стил трябваше да произтича от честно изследване на действителна функционалност и грижа за "малкия" човек. Но темата "Баухаус" у нас ставаше неудобна и пораждаше враждебност. Сравнението между голите приказки, между обещанията на партийните постановления и примитивната действителност се налагаше от само себе си. Реакциите варираха от противоречива обръканост в статици и изказвания на представителите на Архитектурния факултет на ВИАС, на Института по изкуствознание към БАН до открити нападки в лекциите на Богмил Райнов, професор по естетика в Академията.

Несмутени от този негативен шум, продължавахме нашата работа, но първите жертви започнаха да падат: В пресата тръгнаха атаки срещу скулптурата на доц. Иван Нещев, нашия преподавател по пластика. Този майстор на изтънчената форма, фин познавач на материалността в пластиката и сържан поет в израза беше обвинен във формализъм. Работи на Иван Кирков бяха отхвърлени от журитата със смехотворни аргументи. Сценографията и костюмите, което той създаде за пьесата на Евгени Шварц "Драконът", му донесоха нови неприятности, пострада и колективът на Младежкия театър. Подозрителното око на партийната критика видя в постановката някакви заборалярани подривни цели.

Преподавател по фотография ни беше Божан Тодоров (син на класика в живописата Цено Тодоров). Той имаше новаторско виждане за този медиум, за ролята на светлината, за манипулацията на образа. Негови образци бяха пионерите-модернисти, като Ман Рей и Мохоли-Наги. Иван Кирков също говореше възторжено за Рей като въдъхновител на поколения откриватели в изкуството на ХХ век. От друга страна, станеше ли въпрос за съвременния поп-арт, Иван беше въздържан и дори саркастичен, не приемаше празните,

шумни експерименти на Лихтенцайн, Уорхол, Розенкуист, Дюбан (по което ние, млади-зелени, ахахеме и охахеме).

След втората година, за съжаление, прекратиха договора на Тодоров, курсът му беше поверен на фотолабораторията на Академията под ръководството на техник-лаборантите.

Дескриптивна геометрия и перспектива ни водеше Петър Чуховски, оригинален ум и свеж автор, чиято страст беше пространството и законите, което регулират и командват линиите, равнините, телата и техните прониквания, преходи и връзки. Изключителен човек, ученик на Бешков и като него мъдро сладкодумен. От него помня: "Вие сте различни от милионите прости художници: вие сте Дизайнери!". Естествено, при внимателно вглеждане, и незобият предмет не издържа партийната проверка, намириשבаше на формализъм. И Чуховски "увисна" след втората година без подновен договор с Академията. Затвори се в сутерена си години наред с лобимите си геометрични модели и ренесансов тип рисунки.

Разбра се, че и на Ваката му намириш начин: влязъл в "черен списък" като ненадежден и неподходящ за срещи със западни представители заради... прекаляване с алкохол.

По-късно Иван Кирков е споделял с мен, че не е готвил специфичен материал за структурата и съдържанието на курса си. В клас въздеше подготвен, но необременен от условностите на академичен дневен рег. А методът му и до сега е актуален - по йерархия на концепциите и по последователност на проектите не отстъпва на изучавания в цял свят Йоханес Итен от Баухаус! Дори, бих казал, е с повече широта.

С нетърпение очаквахме всеки път обсъжданията и критиката на работите ни. Иван беше блестящ анализатор. Без многословие умееше да слага коментара на място, но винаги от позиция на равен, на приятел, на артист. Имал съм работи, остро критикувани от него, но по такъв начин, че и до днес помня с благодарност. Теорията за стойностите, светло-тъмно и модулациите им, шрата с материалност и фактура, пространство, форма и производните им, уроците по композиция, концепциите за контраст, баланс, визуално единство и характер, еднобразие, групиране и разнообразие - всичко се разкриваше пред нас с учудваща простота, ясно подкрепено от многобройните албуми и монографици, което винаги мъкнеше със себе си.

Ефектната, "лъсната" артистична експресивност не беше на почит при него. Често окуражаваше скромни наглед, но здрави, стегнати рисунки. Никога не чуехме от него празни високопарни постулати, аксиоми и "вечни" истини. Нямахме "magister dixit". Беше враг на наизуственото. До ден днешен са валидни неговите правила и принципи. Така се случи, че ги прилагам в много променени условия, в съвършено различни общества и култури, с чуждоезични студенти, в ново време на цифрови технологии... И те все работят!

При нас, в ателието, по време на Ивановия час започнаха да валзат без предупреждение проверяващи - специално създадена комисия от преподаватели ("субводрежковци", както ги наричахме), която да инспектира какво се работи и опасни ли са отклоненията ни. Между тях помня проф. Георги Богданов, проф. Борис Данков, Мито Гановски, Иван Петров. Безмълвно преглеждаха всичко, дори малките скици по стената. Около курса се създаваше атмосфера на нетърпимост, която Иван Кирков посрещна спокойно. Не разбрахме какво се е разиграло при закрити врата. Резултатът бе, че след втората година и незобият договор не се поднови. Завърши експериментът, замалкна джазът, утихнаха духовите, курсът бе поет от доцент Димо Заимов, доверено лице на ръководството.

Междувременно Иван Кирков създаде внушителен обем силни творби, забележителни илюстрации, монументално изкуство, театър. Но работата му на педагог беше оставила ярки следи. Минаха 8 години, преди ВИИИ "Николай Павлович" да го възстанови като преподавател, впоследствие доцент и професор по живопис. Обнови се цялата катедра с имена, като Светлан Русев, Найден Петков. Мислещи хора извадиха Чуховски от сутерена и стана директор на съюзното издателство "Български художник".

Ние, първите студенти на Иван Кирков, продължихме по пътя на дизайнерската професия, която междувременно отпая, институционализира се, видоизмени се в родните условия, влезе в утъпкано русло. Иван приканваше винаги да намираме "невидимия зов, който има вътре във всяка работата". Ще се сменят поколенията и тази цел все ще е в сила, това послание с мен сега пътува по света. Богат съм със спомена за учителя Иван Кирков.

Васил Повасилев

¹ Сбор от предмети, водещи към точно определени знания и умения.

² За системен дизайн още не се говореше и общественте задачи не бяха на дневен ред.